

לב המזעזעים

עלון חודשי בענייני הלכה ומנהגים, מתוך סדרת הספרים "לב המזעזעים"

הלכות והליכות בענין עירוב תבשילין

סיון תשפ"ג

"וחביבה מצוה בשעתה ואל תהיה מצוה זו קלה בעיניך ולא לחינם אמרו חז"ל (יומא כח, ב) "שקיים אברהם אבינו מצות עירוב תבשילין" (שלה סוכות).

עירוב תבשילין

יום טוב שחל להיות בערב שבת לא יבשל תחילה מיום טוב לשבת אבל מבשל הוא ליום טוב ואם הותיר הותיר לשבת (משנה ביצה פרק ב שנה א, ש"ע תקנ"א).

חכמים אסרו לבשל מיום טוב לשבת אלא א"כ עושה עירוב, מהו

עירוב: מכין תבשיל בערב יו"ט ויתבאר בהרחבה בהמשך] וסומך עליו לשבת (משנה שם ס"ק א).

הטעם לתקנת עירוב תבשילין

רבא אמר מפני כבוד שבת תקנהו, שיהיה לו מנה יפה לשבת ומנה ליו"ט, ביאור כיון שמערב זוכר את השבת ואינו אוכל את כל המאכלים ביו"ט.

רב אשי אמר לכבוד יו"ט תקנהו, ביאור חששו חכמים שיזלזלו באיסור בישול מיום טוב לחול [כיון שהותר לבשל ביו"ט לצורך אוכל נפש (מכתס ביצה טו, א ד"ה רג)] לכן אסרו להתחיל בבישול

צרכי שבת ביו"ט [בלוי עירוב] בכדי שיהיה ניכר ויאמרו אם אין אופים מיום טוב לשבת בלא עירוב קל וחומר שאסור לאפות מיום טוב לחול (ביצה טו, ב).

איך מועיל העירוב

כיון שכל איסור הכנה מדאורייתא הוא רק על מה שלא היה בעולם אבל מה שהיה בעולם ורק מתקנו לחול אינו בכלל הכנה

דאורייתא אלא מדרבנן ובכה"ג שמתחיל להכין צרכי שבת בערב יו"ט התיירו חכמים להמשיך ולהכין ביו"ט צרכי שבת בשביל עצמו (תוס' ביצה ב, ב ד"ה והוי).

וכן ביאר במשנ"ב שעל ידי הכנת התבשיל נחשב כאילו כבר התחיל להכין מערב יו"ט לשבת ורק גומר את הבישול ביו"ט (משנ"ב תקנ"א ס"ק ג).

טעם אחר: כיון שיתכן שיבואו אורחים ביו"ט וירצה לתת להם

אוכל, מותר מדאורייתא לבשל בעבורם אפילו אחר גמר סעודתו ואפילו אם האוכל ישאר לו משום שלא באו אורחים אינו עובר איסור דאורייתא (רמב"ם פרק ו הלכה א).

אסמכתא מהתורה לעירוב תבשילין

שמאול אמר מדאמר קרא (שמות כ, ח) "זכור את יום השבת לקדשו" וזכרו מאחר שבא להשכיחו, ביאור יו"ט שחל בערב שבת יתכן ששבת ישתכח מחמת יו"ט כיון שמרבה בסעודת היום ולא ישאיר לשבת כדי כבוד שבת והזהירה התורה "לזכרו". ואיך על ידי שיעשה עירוב תבשילין ומכאן זכרהו (ביצה טו, ב רש"י שם ד"ה זכרהו).

ר"א מביא מקור אחר מדכתיב (שמות טו כג) "את אשר אפו תאפו ואת אשר תבשלו בשלו" א"ר אין אופים אלא על האופי ואין מבשלים אלא על המבושל, **ביאור:** יש ערב שבת שאין אופים בו פת אלא כתוספת על האופי מיום המישי וכן אין מבשלים אלא כתוספת על המבושל ביום המישי וזאת ביום טוב שחל בערב שבת (שם).

ברכת העירוב

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עִירוּב.

ויאמר הנוסח

בהדין ערובא יהא שרא לנא למיפא ולבשלא ולאטמנא ולאדלקא שרגא ולמעבד כל צרכנא מיומא טבא לשבתא לנו ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת (משנ"ב תקנ"א ס"ק לב).

ביאור: בעירוב זה יהיה מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולהדליק נר ולתקן ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת.

הטעם שנקרא בשם עירוב

לפי שהסיבה שעושים עירוב בחצרות ובמבואות הוא משום היכר כדי שלא יבוא האדם להוציא מרשות לרשות בשבת, כמו כן תקנו זה התבשיל משום היכר וזיכרון כדי שלא ידמו שמותר לאפות ביו"ט מה שאינו צריך לבו ביום, ולדבריו שם של עירוב תבשילין הוי שם מושאל מעירובי חצרות, דשם הכוונה שמערב הרשויות להיות כאחד והושאל זה השם לכאן מפני שהענין הוא אחד משום היכר (רמב"ם פ' ו הלכות יו"ט הלכה ב).

טעם אחר: משום שהוא כמערב יום טוב ושבת לעשותם כיום אחד וקדושה אחת לענין בישול ועל ידי כך נחשב שמה שמכין לשבת כאילו מכינו ליום טוב (ראב"ד של הרמב"ם שם, רשב"א עבודת הקודש בית מועד שער רביעי ס' א).

טעם אחר: עירוב שענינו לערב את מה שבישל בערב יום טוב לשבת עם מה שבישל ביום טוב לשבת (ראש יוסף ביצה טו, ב ד"ה ותבשיל).

מי שאינו מבשל ביו"ט האם יש לו לעשות עירוב תבשילין

יש אומרים: שגם מי שהכין את כל המאכלים ליו"ט ושבת ואינו צריך לבשל ולאפות ביו"ט מצוה עליו לעשות עירוב תבשילין ולברך עליו אף שלא יצטרך כלל להתירא של עירוב תבשילין, **והטעם:** כיון שמצוה לעשות עירוב היא לא רק לזה שוודאי יצטרך אלא המצוה שיהיה לו אפשרות לבשל אם יצטרך [כגון אם האוכל יתקלקל או יבאו לו פתאום אורחים] והוי דומיא דעירובי חצרות שעושה ומברך (כמבואר שו"ע שסו יג טו) ולא מיירי בגוונא שדעתו להוציא אחר (חוט שני ריבית קובץ ענינים עמוד קנד, יו"ט תקנו א).

ויש אומרים: שיעשה עירוב תבשילין ולא יברך אע"פ שעירוב זה מתיר לו להדליק נר של שבת (הגר"ש"א אשרי האיש פרק ו ג).

זמן העירוב

שני ימים טובים שחלים ביום חמישי ושישי מניח בערב יו"ט דהיינו יום ד' ואפילו בבוקר, ומ"מ אם חושש שמא ישכח יכול לעשותו בלילה שלפני ערב יו"ט (בית לוי פרק ד ס"ט), **והטעם:** משום שלילו כיזמו לענין זה (הגר"ש"א מבקשי תורה ספר זכרון להגר"ש"א עמוד רטז).

עירוב בפת ותבשיל

הטעם שלוקחים שני דברים לעירוב: אף שמעיקר הדין מספיק לערב בתבשיל אחד (ב"י תקנו ב וכן דעת הגר"א), לוקחים שתי תבשילים, **והטעם:** לפי שרוצים לצאת ידי חובה כדעת הפוסקים

שמחמירים להצריך פת ותבשיל ולכן בדיעבד מותר (משני"ג תקנו ס"ק ו).

הטעם שצריך פת ותבשיל: כיון שצריך לאפות ולבשל מיום טוב לשבת לכן לוקח פת [אפיה] ותבשיל [בישול] מערב יו"ט שעל זה סומך באפיה ובישול של יו"ט (משני"ג תקנו ס"ק ה).

הטעם שמערבים בפת אף שהיום לא נוהגים לאפות ביו"ט

כיון שנוהגים לאפות פשמידא מבשר או מחלה לכבוד שבת, והרי הוא כאפית הפת אע"פ שמבשלים אותה במחשבת בשמן (שולחן גבוה תקנו ס"ק ג), **טעם אחר:** משום שאין משנים מהמנהג (לוח הלכות ומנהגים קונטרס עירוב תבשילין הערה 14 משמיה דהגר"ש"א).

שיעור הפת

יש אומרים: שמספיק כזית בין שמערב אחד בין שמערב לאלפים (שו"ע תקנו ג), **והטעם שמספיק כזית,** כיון שהוא שיעור חשוב (הגר"ש"א שולחן שלמה תקנו ג), **ויש אומרים:** שלכתחילה צריך בפת שיעור כביצה וכן נוהגין לכתחילה (הג"ה שם בשם הירושלמי).

לקיחת תבשיל שבושל במיוחד עבור העירוב

מצווה מן המובחר לעשות עירוב תבשילין מתבשיל שנתבשל בערב יום טוב (רש"י ביצה טו, ב ד"ה עושה), ונתבשל בכונה בכדי לקחת ממנו לעירוב תבשילין ולא שנתבשל כמה ימים קודם יום טוב, ומ"מ העירוב כשר אף אם לא לקח מתבשיל שנתבשל לפני כן (ביאור הלכה תקנו ו ד"ה עדשים).

הדברים שאפשר לערב בהם

הכלל הוא דבר שראוי ללפת בו את הפת, דהיינו שאין רגילים לאוכלו בפני עצמו אלא אוכלים אותו יחד עם לחם בסעודה [לאופקי דיסא]. כגון בשר דגים ושאר מיני לפתן מבושלים (שו"ע תקנו ד, משני"ג שם ס"ק יח).

יש שלוקחים: לחם שלם וכך כותב השל"ה הקדוש (מסכת סוכה נר מצווה ד"ה עירוב) השמח במצווה זו יקח פת שלם מוכן לשבת, **והטעם בשלם:** משום הידור מצוה (כמשני"ג תקנו ס"ק יא הובא שכך נהג המהרי"ל).

פת קפואה: יש אומרים שאפשר לערב בפת קפואה, **והטעם:** כיון שאפשר להפשיר בקלות ומהיות טוב מן הראוי לחכות עד שיפשיר (שו"ת שבט הלוי ח"ט קכט א, הגר"ק לקט הלכות יו"ט וחול המועד יט ח).

יש שלוקחים: התיבת בשר או דגים (משנ"ב תקנז ס"ק ח - יא).
והטעם: משום הידור מצוה (קובץ מגית לוי ח"א ז), **יש שלוקחים:**
ראש של דג, **והטעם:** משום שיש בו חשיבות יתירה (קובץ מגית לוי
פס).

יש שלוקחים ביצה (ערוה"ש תקנז יג, משנ"ב שם ס"ק יא), **הטעם**
שלקחו דווקא ביצה: משום שאינה מתקלקלת אף שמונחת כמה
ימים (והיום שיש מקררים א"צ דווקא בביצה).

זהירות בביצה: יש לזהר שלא תהיה קלופה, **והטעם:** משום
שביצה קלופה שעבר עליה לילה אסורה באכילה מפני הסכנה.

סימון העירוב: מן הראוי לסמן את התבשילים של העירוב,
והטעם: כדי שלא יקחו את המאכל לצורך סעודת יו"ט ויתבטל
העירוב.

מי מערב

כל אדם: מצוה על כל אדם לערב (שו"ע תקנז ז).

רב העיר: מצוה על כל גדול העיר לערב על כל בני עירו, **והטעם:**
כדי שישמך עליו מי שלא עירב (ביצה טז, ב, שו"ע תקנז ז).

סדר עשית העירוב

הנחת התבשיל: יניח התבשיל בתוך כלי ולא על גבי הפת,
והטעם: משום מיאוס (משנ"ב תקנז ס"ק יא, שכן נהג המהרי"ל שם יח).

מחזיק ביד: בשעת שמברך על עירוב תבשילין יש להחזיק הפת
והתבשיל ביד (ב"י תקנז ד"ה כיצה, משנ"ב תקנז ס"ק ג). **והטעם:** כדי
שיכוון ליבו על מה שמברך, ובדיעבד אם בירך כשהיה מונח בפניו
יצא (לכוש תקנז).

להחזיק ביד ימין: המערב צריך להחזיק את העירוב ביד ימין (נטעי
גביראל יו"ט ח"ב פרק פד ג), **הטעם:** משום חשיבות המצוה.

להבין מה שאומר: צריך להבין מה שאומר ובאם אינו מבין מה
שאומר לא הועיל אמירתו כלום, **והטעם:** לפי שנוסח בהדין והסבר
למעשיו ואין אינו מבין מה הועיל אמירתו (הגרי"א משנ"ב תקנז).

לא אמר הנוסח בהדין

לא אמר הנוסח בהדין נחשב כמי שלא עירב (רמ"א תקנז כ).

והטעם: שכך תקנו חכמים שיפרט עיקרי המאכל (משנ"ב שם ס"ק
א), **ויש חולקים** ואומרים שאמירה זו אינה אלא רק למצוה
לכתחילה ובדיעבד כיון שהניח התבשיל לשם עירוב מותר לסמוך

על זה, **ולהלכה:** לכתחילה יש לסמוך על דעה ראשונה [מי שלא
אמר נעשה כמי שלא הניח] וע"כ אם נזכר קודם כניסת יו"ט שלא
אמר, יחזור ויטול העירוב בידו, ויאמר הנוסח "בהדין ואינו חוזר
ומברך" (משנ"ב שם).

למי מועיל עירוב של בעה"ב

עירוב של בעל הבית מועיל לאשתו ולילדיו שבבית, **והטעם:** כיון
שערב בעה"ב הם מפלים לו ומותר להם לבשל ולאפות אף שלא
עירבו (משנ"ב תקנז ס"ק נו, מנח"י ח"ט נד).

להודיע לבני הבית: הגרי"ז מבריסק הקפיד להודיע לבני ביתו
שעשה גם עבורם עירוב תבשילין (תשובות והנהגות סימן שכד).

נשואים המתארחים אצל הוריהם: יש אומרים שנשואים האוכלים
אצל אביהם או חמיהם כל ימי החג אין צריכים לעשות עירוב
תבשילין ויוצאים ידי חובה בעירוב של אביהם או חמיהם,

רוצים לעשות ע"ת: ובאם רוצים לעשות (בשביל הדלקת הנר)
יעשו בלא ברכה, **להודיע לבניו:** כשיוצאים ידי חובת עירוב על ידי
אביהם או חתנם רצוי לזכות להם ולהודיע להם (הגרי"א אוהל).

יש אומרים: שבנים נשואים וכן אורחים אינם יוצאים בעירוב של
בעל הבית וצריכים גם כן להניח עירוב תבשילין, **והטעם:** משום
שלא שייך דין נמפל לבעל הבית לבן וכן לאורח לכמה ימים (ורק
כמשרתת שייך נמפל לבעה"ב) ולכן שישתתפו בעירוב שך בעה"ב
על ידי שיגביהו התבשיל קודם ובעל הבית יעשב העירוב בברכה
ובשליחותם ויהא להם מצות עירוב תבשילין בברכה (הגרי"ק חוט
שני יו"ט תקנז ח א).

זמן הבישול ביום טוב שחל בערב שבת

משנ"ב (תקנז ס"ק ג) כתב "יזהרו להקדים הכנת מאכליו לשבת
שיגמור מלאכתו [ביו"ט] בעוד יום גדול", **והטעם:** לפי שיש לחשוש
לראשונים הסוברים שמהתורה אסור לבשל ביום טוב לצורך שבת,
והיתר של עירוב תבשילין הוא רק על האיסור דרבנן משום
ששייך לומר "הואיל ומקלעי אורחים וחזי ליה גופיא", אבל אם
סמוך לחשכה לא שייך לומר הואיל ואסור מה"ת.

לימוד זכות על מי שלא נוהג כן: יש שכתבו שאין העולם נוהרים
בזה ומבשלים עד סמוך לחשכה משום דס"ל כרמב"ם וסיעתו
שמהתורה צרכי שבת נעשים ביו"ט ורק מדרבנן אסרהו שמא יבשל

לחול ועל ידי עירוב תבשילין התירו, וא"צ לסברת הואיל (ערוה"ש תקנ"ג, שו"ת אבן ישראל ח"ז כד).

אכילת העירוב

העירוב צריך להישאר קיים כל זמן שרוצה לבשל לשבת, ולכן

לאחר שהכין צרכי שבת יכול לאכול (שו"ע תקנ"ט).

להשתמש בעירוב ללחם משנה: לכתחילה נכון שישתמש בו ללחם משנה בערבית ושחרית ובמנחה יבצע עליו (משני"ג שם ס"ק מח).

המשנ"ב (תקנ"ז ס"ק יא) מביא שהמהרי"ל היה לוקח את הפת מהעירוב ללחם משנה ובוצע עליו בסעודה שלישית של שבת, **והטעם:** כיון שאתעביד ביה הדא מצוה ליתעביד ביה מצוה אחרת (משני"ג שם ס"ק מח) [כיון שעשו איתו מצווה של עירוב תבשילין עושים איתו עוד מצווה ללחם משנה].

שכח ולא עירב יכול לסמוך על עירוב של רב העיר (שו"ע תקנ"ו), בתנאי שזה פעם ראשונה שלו ששוכח ולא פעם שניה דפעם שניה הוא כפושע שניכר שאינו חרד לדבר מצווה ואינו יכול לסמוך על רב העיר (משני"ג שם ס"ק כג).

הכנה מיו"ט ראשון [יום חמישי] לשבת

כשחל יום טוב ראשון ביום חמישי [ראש השנה, או בחול"ש שעושים בו ימים טובים] אינו יכול לבשל מיו"ט ראשון לשבת אע"פ שזודע שיהיה לו אונס ביום השני (שו"ע תקנ"ג), **והטעם:** משום שלא תקנו עירוב אלא מיום טוב הסמוך לשבת ולא מיום שלפניו (משני"ג תקנ"ז ס"ק מא).

טעם אחר: לפי שעירוב תבשילין אינו מתיר אלא לעשות מלאכות מיו"ט הסמוך לשבת שאין יום חול מפסיק ביניהם וביו"ט שני של גליות הרי יו"ט דינו כחול לגבי יו"ט ראשון וא"כ אינו יכול להכין מיו"ט ראשון לשבת שהרי יום חול מפסיק ביניהם ולזה לא מועיל עירוב.

טעם אחר: לפי שיו"ט ראשון הוא עיקר [כדאמרינן] יו"ט שני של גליות משום גזרת שמד (ביצה ז, ג) נמצא שעדיף לעשות מלאכה ביום טוב שני שאינו אלא מנהג מאשר בראשון שהוא מדאורייתא (ב"י בשם שו"ת הרא"ש כלל כג ת, מג"א תקנ"ג).

הטעם שלא הוצרכו לעשות עירוב לשאר מלאכות אוכל נפש

[הוצאה והעברה]

משום שלא הצרכו חכמים לערב אלא בעיקר הסעודה (רא"ש סימן י).

טעם אחר: כיון שהתירו אפיה ובישלו שהם מלאכות החמורות שאר מלאכות הקלות יש לעשות בלא עירוב.

ברכת שהחינו

אין מברך שהחינו אפילו שעושה כן פעם ראשונה. **והטעם:** יש אומרים שסומכים על ברכת שהחינו שמברכים על הרגל (עיין מ"ז תלב ב) [וצ"ע כשחל אחרון של פסח ביום ו' שאין מברך זמן].

טעם אחר: משום שהוא רק הכשר מצוה והוא כטבילת כלים שאין מברכים שהחינו,

טעם אחר: על פי מג"א (תנה ה שמביא מאגודה) שמבאר הטעם שאין אומרים שהחינו על הלל לפי שר"ח לפעמים אין לו ל' יום מיום שאמרו, לפ"ז גם עירוב תבשילין בחודש תשרי וכן בניסן לפעמים בא בתוך ל' יום (שו"ת שיח יצחק סימן קד).

עירוב תבשילין להתיר שאר מלאכות

קיפול טלית ביום טוב [באופן המותר]

המשנ"ב (שג) הביא מחלוקת בדבר זה, לדעת הא"ר (שב ג) אם לא עשה עירוב תבשילין אסור לו לקפל משום הכנה, ודעת הרע"א (על המג"א תקנ"ו) שמותר אף אם לא עשה עירוב תבשילין, **הטעם:** כיון שמעשה הכנה שאינו מלאכה מיו"ט שקדושתו קלה לשבת שקדושתה חמורה אינו אוסר, **ולהלכה** פוסקים כרע"א שמותר (הגר"ש"א מבקשי תורה ספר זכרון לגרש"א ח"א עמוד רכה).

רחיצת כלים

רחיצת כלים מיום טוב לשבת: יש אומרים כשעשה עירוב תבשילין מותר (שו"ע הגר"ז תקנ"ג, שבט הלוי ח"ד סימן נא אות ב). **והטעם:** שאע"פ שאינו מכין את הסעודה עצמה שטיפת כלים נחשבת כצרכי סעודה.

יש אומרים: שמותר רק בשעת דוחק גדול (הגר"ש"א קיצור הלכות יום טוב סב).

הצעת מיטות מיו"ט לשבת

יש אומרים: שמותר אף אם לא עשה עירוב תבשילין (משני"ג שם ס"ק יז שעה"צ שם כג).

להערות תרומות והארות י. לך ראב"ד 5 אג'עד - אצ"י 052-7668608

לקבלת העלון במייל: lev17382@gmail.com